

XITOYNING "BIR KAMAR - BIR YO'L" TASHABBUSI DOIRASIDA O'ZBEKISTON - XITOIY SAVDO HAMKORLIGINING XUSUSIYATLARI

Sultonova Sevinch Muqim qizi,

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti Tashqi iqtisodiy

faoliyat 1-kurs magistranti,

Tel: +998949820602,

Gmail: sultonovasevinch154@gmail.com

Annotatsiya. Ilgari “Bir belbog‘, bir yo‘l” yoki qisqacha OBOR nomi bilan tanilgan “Kemer va yo‘l” tashabbusi 2013-yilda Xitoy hukumati tomonidan 70 ga yaqin davlat va xalqaro tashkilotlarga sarmoya kiritish maqsadida qabul qilingan global infratuzilmani rivojlantirish strategiyasidir. Ushbu tashabbus “Xitoy orzusi” – globallashuvga erishishga qaratilgan. Xitoyning iqtisodiy mavqei Markaziy Osiyo-Afrika mamlakatlari, xususan, O‘zbekistonda “Bir belbog‘, bir yo‘l” tashabbusi joriy etilganidan keyin keng miqyosda gullab-yashnamoqda. Tashabbusning beshta ustuvor yo‘nalishi siyosatni muvofiqlashtirish, infratuzilma aloqasi, erkin savdo, moliyaviy integratsiya va yumshoq kuch obligatsiyalaridir. Ushbu tadqiqot Xitoy va O'zbekiston o'rtasidagi ikki tomonlama hamkorlikning amaliy hisobotlarini, siyosiy, moliyaviy, iqtisodiy va madaniy hamkorlikni ushbu hamkorlikning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha xaritalashini ko'rsatadi. Tadqiqotchilar ilmiy sharhlar maqolalari, elektron kitoblar, yillik va oylik konferentsiya hisobotlari, mavjud kitoblar va ilmiy ma'lumotlar bazalari va hujjatlashtirilgan qimmatli ma'lumotlardan havolalarni o'rgandilar. Tadqiqotchi har biri hamkorlik shartnomasini baholadi va maqsadli mamlakatlar o'rtasidagi ikki tomonlama hamkorlik uchun o'zaro manfaatlar va kelajak imkoniyatlarini aniqladi. Olingan ma'lumotlarga asoslanib, yaqin kelajakda Xitoyning O'zbekistondagi siyosiy va iqtisodiy o'zaro aloqalarini qo'shimcha tekshirish zarurligi tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: “Bir kamar, bir yo‘l” tashabbusi, globallashuv, ikki tomonlama hamkorlik, beshta ustuvor yo‘nalish, o‘zaro manfaatdorlik

Аннотация. Инициатива «Один пояс и один путь», ранее известная как «Один пояс и один путь» или сокращенно OBOR, представляет собой глобальную стратегию развития инфраструктуры, принятую правительством Китая в 2013 году для инвестирования в почти 70 стран и международных организаций. Эта инициатива направлена на достижение «китайской мечты» — глобализации. Экономический статус Китая широко процветает с момента введения инициативы «Один пояс и один путь» среди стран Центральной Азии и Африки, особенно в Узбекистане. Ориентация на пять приоритетов инициативы — координация политики, инфраструктурная связанность, свободная торговля, финансовая интеграция и связи мягкой силы. Это

исследование демонстрирует отчеты о случаях двустороннего сотрудничества между Китаем и Узбекистаном, сопоставляя политические, финансовые, экономические и культурные взаимодействия с каждым из этих приоритетов сотрудничества. Исследователи изучили ссылки из научных рецензируемых статей, электронных книг, ежегодных и ежемесячных отчетов конференций, доступных книг и научных баз данных и задокументировали ценные данные. Каждый исследователь оценил соглашение о сотрудничестве и определил взаимный интерес и будущие возможности для двустороннего сотрудничества между целевыми странами. На основании полученных результатов рекомендуется провести дальнейшее исследование политического и экономического взаимодействия Китая в Узбекистане в ближайшем будущем.

Ключевые слова: Инициатива «Один пояс — один путь», глобализация, двустороннее сотрудничество, пять приоритетов, взаимный интерес

Annotation. The Belt and Road Initiative, formerly known as One Belt One Road or OBOR for short, is a global infrastructure development strategy adopted by the Chinese government in 2013 to invest in nearly 70 countries and international organizations. This initiative aims to achieve the “Chinese Dream” - globalization. The economic status of China is widely flourishing since the introduction of the One Belt One Road initiative among Central Asian-African Countries, particularly in Uzbekistan. Orientation for the five priorities of the initiative is policy coordination, infrastructure connectivity, free trade, financial integration, and soft power bonds. This research demonstrates case reports of bilateral cooperation between China and Uzbekistan, mapping political, financial, economic, and cultural interactions to each of these cooperation priorities. The researchers explored references from scientific peer review articles, e-books, annual and monthly conference reports, available books, and scientific databases and documented valuable data. The researcher each evaluated cooperative agreement and determined the mutual interest and future opportunities for bilateral cooperation between target countries. Base on the findings, it is recommended that China’s political and economic interactions in Uzbekistan need further investigation in the nearest future.

Key words: Belt and Road Initiative, Globalization, Bilateral Cooperation, Five Priorities, Mutual Interest

Kirish. 2019-yilning 25-27-aprel kunlari Pekin shahrida “Bir kamar, bir yo‘l” ikkinchi xalqaro forumi bo‘lib o‘tdi. O‘tgan besh yil ichida Xitoy tashabbusi global rivojlanish kun tartibining ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda u Osiyo, Yevropa va Afrikaning 60 dan ortiq mamlakatlarini birlashtirib, 4,4 milliard aholiga ega. “Bir kamar, bir yo‘l” tashabbusining asosiy mavzulari BMT, G20 va APEC sammitlari hamda boshqa tashkilotlarning hujjatlariga kiritilgan.

O'zbekiston Respublikasi "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusini boshidanoq qo'llab-quvvatlagan. Loyihada ishtirok etishimiz barqaror iqtisodiy rivojlanishning ustuvor maqsadlariga erishish va butun Markaziy Osiyoga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan muhim transport va infratuzilma loyihalarini amalga oshirish nuqtai nazaridan muhim qadam bo'ldi.

Rasmiy Toshkentning Xitoyning "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi bo'yicha pozitsiyasi O'zbekiston va Xitoy o'rtasidagi har tomonlama strategik hamkorlikni yanada mustahkamlash borasidagi ustuvor yo'nalishlar bilan uyg'undir. Xitoy O'zbekistonning yetakchi savdo-iqtisodiy va sarmoyaviy sheriklari qatoridan joy olgan. 2018-yilda ikki davlat o'rtasidagi yalpi tovar ayirboshlash hajmi 35 foizga o'sib, 6,42 milliard dollarga yetdi. Bugungi kunda O'zbekistonda Xitoy sarmoyasi ishtirokidagi 1121 ta korxonada faoliyat yuritmoqda. 2018-yilda 344 ta korxonada tashkil etildi, bu 2017-yilga nisbatan ikki baravar ko'p. O'zbekiston iqtisodiyotiga kiritilgan Xitoy sarmoyasining umumiy hajmi sakkiz milliard dollardan oshadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Bir makon, bir yo'l" forumining ikkinchi sessiyasi doirasida Xitoy Xalq Respublikasi Raisi Si Szinpin va Butunxitoy xalq vakillari kengashi Doimiy qo'mitasi raisi Li Chjanshu bilan uchrashuv va muzokaralar o'tkazdi.

Uchrashuvda Si Szinpin Xitoy O'zbekistonni o'zining muhim strategik hamkori sifatida ko'rishini hamda Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash, ikki mamlakat xalqlarining umumiy o'sishi va farovonligiga erishish yo'lida hamkorlik qilishga tayyor ekanini ta'kidladi.

XXR rahbarining so'zlariga ko'ra, Prezident Shavkat Mirziyoyev "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi asoschilaridan biri hisoblanadi. O'zbekistonning forumdagi ishtirokiga qaratilayotgan e'tibor ikki davlat o'rtasidagi munosabatlar yuksak darajada ekanidan dalolatdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti xalqaro forumdagi ma'ruzasida Markaziy Osiyoda aloqalarni mustahkamlash, oziq-ovqat xavfsizligi muammolarini hal etish, aholining ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish, madaniy-gumanitar va turistik aloqalarni rivojlantirishga qaratilgan bir qancha muhim tashabbuslarni ilgari surdi.

Bu qanday tashabbuslar edi?

Birinchidan, rasmiy Toshkent Markaziy Osiyoda transport imkoniyatlarini maksimal darajada oshirish va "Xitoy – Markaziy Osiyo – G'arbiy Osiyo" iqtisodiy yo'lagini yo'lga qo'yishdan manfaatdor.

Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston-Qirg'iziston-Xitoy temir yo'li qurilishi loyiha barcha ishtirokchilariga foyda keltiradi, chunki u savdo-sotiqni faollashtiradi, yangi ish o'rinlarini yaratadi, sayyohlarni jalb qiladi va tranzit daromad keltiradi. Ushbu loyiha istiqbollari Qashqar-Irkeshtom-O'sh-Andijon-Toshkent

avtomobil yo'lagidan iborat bo'lib, u birinchi marta Markaziy Osiyo avtotashuvchilarga Xitoyga to'g'ridan-to'g'ri yetib borish imkonini berdi.

Mozori Sharif-Kobul-Peshovar temir yo'li qurilishi janubiy dengiz portlariga chiqishni osonlashtirishda ham muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Afg'oniston, Qozog'iston, Pokiston va Rossiya bilan hamkorlikda ushbu loyiha ustida ishlamoqda. 2018-yil dekabr va 2019-yil mart oylarida Toshkent shahrida temir yo'l ma'muriyatlari rahbarlarining besh tomonlama uchrashuvlari bo'lib o'tdi, unda mazkur transport yo'lagining asosiy jihatlari yoritib berildi.

Bu yo'nalishda Mozori Sharif va Kobul o'rtasida katta yo'l bor. O'zbekiston va Tojikiston Afg'oniston poytaxtiga elektr uzatish liniyasini uzaytirdi. Kelajakda bu yo'nalish Hindistonga ham cho'zilishi mumkin.

Yuqorida sanab o'tilgan transport va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishni ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Markaziy Osiyo uchun moliyaviy muloqot" tashabbusi bilan chiqdi. Muloqotdan ko'zlangan asosiy maqsad XXR moliya institutlari – Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki, Buyuk Ipak yo'li jamg'armasi, boshqa yirik xalqaro taraqqiyot institutlari, shuningdek, xususiy sektor bilan hamkorlikda ulkan infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdan iborat.

Hozirgi sharoitda bunday muloqotni boshlash, uni inklyuziv va shaffof qilish muhim. Bundan tashqari, texnik va iqtisodiy jihatlar bilan bir qatorda ijtimoiy-siyosiy masalalarga ham alohida e'tibor qaratish zarur.

Transport kommunikatsiyalari nafaqat ulanish muammolarini hal qiladi, balki yangi ish o'rinlarini yaratadi, savdoni rivojlantiradi va o'sishni rag'batlantiradi.

Bundan tashqari, Afg'oniston orqali o'tadigan transport yo'laklari mamlakatdagi ko'p yillik qarama-qarshilikni tezroq tugatish uchun kuchli turtki bo'lishi mumkin. Yangi kommunikatsiyalar, birinchi navbatda, Afg'onistonning qo'shnilarini bog'laydi. Ular o'rtasida umumiy iqtisodiy manfaatlar yuzaga keladi. Bu mintaqada tinchlik va totuvlik uchun qulay muhit yaratadi. Ikkinchidan, barcha qarama-qarshi guruhlar urushdan farqli o'laroq, tinchlik va savdo-sotiq yaxshi foyda ko'rish bilan birga, rivojlanishning muhim sharti ekanligini tezda anglaydilar.

O'zbekiston tomonining nuqtai nazari XXR rahbariyati ilgari surgan g'oyalarga mos keladi. Si Tszinpin "Bir kamar, bir yo'l" ikkinchi xalqaro forumidagi nutqida Xitoy boshqa davlatlar bilan yangi temir yo'llar, xalqaro qit'alararo dengiz yo'llari va yuqori tezlikdagi avtomobil yo'llari bilan boyitilgan iqtisodiy yo'laklar bilan aloqalarni mustahkamlashda davom etishini ta'kidladi.

Ikkinchidan, O'zbekiston aqlli qishloq xo'jaligini rivojlantirish va qishloq xo'jaligi innovatsiyalari bo'yicha qo'shma markaz yaratishni maqsad qilgan. O'zgaruvchan iqlim sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash dunyodagi eng dolzarb muammolardan biridir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti Markaziy Osiyo mintaqasidagi oziq-ovqat xavfsizligiga

asosiy tahdid sifatida tuproq degradatsiyasi, suv tanqisligi va dehqonchilikning eskirgan yondashuvlarini sanab o'tdi.

Bunday sharoitda suv resurslarini tejash, o'simliklarning unumdorligini va kasalliklarga chidamliligini oshirishni ta'minlovchi eng yangi texnologiyalarni joriy etishni ta'minlash ayniqsa muhimdir. Bu sohada Xitoy va bu borada salmoqli natijalarga erishgan boshqa sheriklar bilan hamkorlik qilish maqsadga muvofiq bo'lardi. Xitoy provinsiyalarining tajribasi amaliy nuqtai nazardan, yuqori texnologiyali qishloq xo'jaligi zonalarini kengaytirish bilan qiziq. Kelajakda Xitoyning bunday hududlari O'zbekistonning qishloq xo'jaligi innovatsion markazini yaratish bo'yicha hamkoriga aylanishi mumkin.

Uchinchidan, inson resurslarini rivojlantirish tadqiqot va gumanitar salohiyatdan yaxshiroq foydalanishni nazarda tutadi. Ilm-fan va texnikaning eng so'nggi yutuqlarini hayotning barcha sohalariga tezroq joriy etish barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, aholi turmush darajasini oshirish va mamlakatning yuqori raqobatbardoshligini ta'minlashning eng muhim shartidir.

Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi doirasida ilmiy-tadqiqot va innovatsiyalarning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha hamkorlikning butun tizimini yaratishni taklif qilmoqda. Bu ishni yolg'iz amalga oshirib bo'lmaydi, chunki ilmiy va innovatsion faoliyatning yetakchi yo'nalishlari bo'yicha tadqiqotlar katta moliyaviy va boshqa resurslarni talab qiladi. Ularning qamrovi hatto rivojlangan mamlakatlar uchun ham juda katta.

"Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi doirasidagi hamkorlik ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni jadallashtirish, qo'shma texnoparklar, ilmiy-innovatsion klasterlar va venchur kompaniyalarni barpo etish, turli mamlakatlarning mablag'lari va imkoniyatlarini birlashtirish uchun o'ziga xos shart-sharoit yaratadi.

Ayni paytda Xitoy "Bir kamar va yo'l" tashabbusi doirasida texnologiya va innovatsiyalar sohasida hamkorlik bo'yicha harakatlar rejasini amalga oshirmoqda. Hamkorlar bilan ilmiy-texnikaviy va gumanitar almashinuv, qo'shma laboratoriyalar yaratish, texnoparklar barpo etish va texnologiyalar tranziti sohasida hamkorlikni rag'batlantirishga oid to'rtta yirik qo'shma tashabbus mavjud.

Ayni paytda asosiy vazifalarni amalga oshirish kadrlar salohiyatini oshirish, yoshlarning bilim olishi uchun imkoniyatlarni kengaytirishni taqozo etmoqda. Tajriba almashish orqali malakali kadrlar tayyorlashning ilg'or usullarini qo'llash, zamonaviy yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarda malaka oshirishni tashkil etish zarur.

Bu va boshqa masalalarni o'quv-ishlab chiqarish markazlarini tashkil etish, Buyuk Ipak yo'li davlatlarining yetakchi universitetlarini jalb qilish orqali hal etish mumkin. Dunyoning 38 davlatidan 151 ta universitetni qamrab olgan Buyuk Ipak yo'li universitetlarining yangi ittifoqi bu jarayonda muhim rol o'ynashi mumkin.

To'rtinchidan, turistik almashinuvni rivojlantirish. Turizm sohasida sezilarli natijalarga erishish uchun Prezident Shavkat Mirziyoyev Samarqandda "Buyuk ipak yo'li" xalqaro turizm assotsiatsiyasini tashkil etish va har yili "Bir makon, bir yo'l" sayyohlik forumlarini o'tkazishni taklif qildi.

O'zbekiston turizmni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarga ega. O'zbekistonda 7400 dan ortiq madaniy meros obyektlari mavjud bo'lib, ulardan 209 tasi YuNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan. Shu bilan birga, 11 ta milliy tabiat bog'lari va davlat qo'riqxonalari, 12 ta qo'riqxonalar, 106 ta muzeylar va sayyohlar e'tiborini tortadigan boshqa obyektlar mavjud.

"Bir makon, bir yo'l" tashabbusiga a'zo davlatlar bilan faol hamkorlik O'zbekiston uchun ko'plab imkoniyatlarni ochib beradi. Tashabbusning 60 mamlakati sayyohlarning eng yirik "yetkazib beruvchilari" qatoriga kiradi. Jahon sayyohlik tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, butun dunyo bo'ylab sayyohlar tomonidan sarflangan mablag'larning 20% dan ortig'i Xitoy, xitoylik sayyohlar hissasiga to'g'ri keladi. 2017 yilda ular sayohatga 250,6 milliard dollar sarflagan. Mutaxassislarining hisob-kitoblariga ko'ra, 2021 yilga borib dunyo bo'ylab xitoylik sayyohlar soni 200 millionga, ularning xarajatlari esa 429 milliard dollarga etadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonning "Bir makon, bir yo'l" davlatlari bilan hamkorligi ko'p qirrali bo'lib, hali to'liq amalga oshirilmaganini yana bir bor ta'kidlash joiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan transport, innovatsiyalar va ta'lim sohasida ilgari surilgan maqsadli tashabbuslar O'zbekiston-Xitoy munosabatlarini yangi bosqichga ko'tarishi, barqaror iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qilayotgan eng dolzarb muammolarni hal etish bo'yicha keyingi hamkorlikni rivojlantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kholiskhon, K., & JianPing, L. (2020). The Opportunities for Bilateral Cooperation between China and Uzbekistan in the Lens of "Belt and Road" Initiative. *International Journal of Economics and Finance*, 12(11).
2. Toktogulova, D., & Zhuang, W. (2020). A critical analysis of the Belt and road initiative in Central Asia. *International Journal of Managerial Studies and Research*, 8(8).
3. Sabitov, S. (2022). " ONE BELT, ONE ROAD»: MEGAPROJECT VIEW FROM UZBEKISTAN. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 26), 532-535.
4. Qoraboyev, I. (2018). The Belt & Road Initiative and Uzbekistan's New Strategy of Development: Sustainability of Mutual Relevance and Positive Dynamics. *Uzbek Journal of Legal Studies*, 2.
5. Shao, J. (2023). RESEARCH ON THE CONSTRUCTION OF REGIONAL ECONOMIC COOPERATION MECHANISM BETWEEN CHINA AND

- UZBEKISTAN UNDER THE BELT AND ROAD INITIATIVE Iqtisodiyot va ta'lim, 24(2), 427-433.
6. Kamel, M. S. (2018). China's belt and road initiative: Implications for the Middle East. *Cambridge Review of International Affairs*, 31(1), 76-95.
 7. Serikkaliyeva, A., Amirbek, A., Tazhibayev, R., & Beisenbayev, O. (2019). GLOBAL GOVERNANCE, CHINESE-STYLE: THE CENTRAL ASIAN PROJECTS OF THE ASIAN INFRASTRUCTURE INVESTMENT BANK. *Central Asia & the Caucasus* (14046091), 20(4).
 8. Sheng, J. (2020). The 'One Belt, One Road' Initiative as Regional Public Good: Opportunities and Risks. *Or. Rev. Int'l L.*, 21, 75.
 9. KELKITLI, F. A. (2022). Uzbekistan's Foreign Policy Under the Leadership of Mirziyoyev: Struggle to Sustain Autonomy. *Marmara Türkiyat Arastirmalar Dergisi*, 9(1), 25-43.
 10. Xuanli Liao, J. (2021). China's energy diplomacy towards Central Asia and the implications on its "belt and road initiative". *The Pacific Review*, 34(3), 490-522.
 11. Kong, L. (2023). Risk Management of the "Belt and Road Initiative" Projects- An Empirical Study on Investments of the Chinese State-Owned-Banks in the Region (Doctoral dissertation).
 12. Saeed, A. F., Idress, M., & Sami, F. (2023). CHINA'S GEO-ECONOMIC POLICY TOWARDS CENTRAL ASIA (2014-2020). *Khairulummah*, 2(02), 23-39.
 13. Semenova, V. (2019). The impact of China's belt and road initiative on the Central Asian countries.
 14. Toshpulatov, B. (2022, April). INFLUENCE OF BELT AND ROAD INITIATIVE TO UZBEKISTANS INTERNATIONAL TRADE. In E Conference Zone (pp.